

Крсте БОГОЕСКИ

ПОВИК НА АТАНАС ЈАНКОВ ДО МАКЕДОНЦИТЕ

Во историската збирка на Музејот на град Скопје, под број 206 е евидентиран Повик до Македонците, како додаток на весникот „РЕФОРМИ“¹, Софија 20 септември 1902 година. Отпечатен на многу лоша новинарска хартија, на бугарски јазик, со црвени букви, Повикот има димензии 34 x 48 см.

Содржина на Повикот ја даваме во целост на македонски и гласи:

„Македонскиот Гарибалди - полковникот Јанков², тој храбар, бесстрашен херој, како со Крали - Марковска сила ја обиколи Македонија³ и сега раководи со востание то од онаа страна на Вардар - то укажал следниот повик на Македонската емиграција и Христијанскиот Свет воопшто:

ПОВИК

Кон Македонците

Браќа

Зайочна крвавата драма. Огнот и ламин во нашата Татковина. Наша должност е - сите да застанеме под македонските знамиња и да си ја пролееме крвта за слободата на нашата Татковина.

Македонци

Сомнежите си за светскиот победник, светската слава на Македонија - Великиот Александар Македонски; сомнежите си за храбриот цар Самуил, за македонскиот великан, волшебниот Крали - Марко, сесловенската слава, - дека во нив течела македонска крв, ја од небесните висини бдеат и то благоволуваат зайочнајќиот наше свето дело. Да се покажеме нивни достојни појомци; да ги зачуваме нивните славни имиња; нека и ние то вчудовидиме

¹ Орган на Врховниот комитет, во кој се третира македонското национално ослободително движење од позициите на врховизмот, односно од позиции на големодржавниот интерес на бугарската монархија спрема Македонија.

² Полковникот Јанков бил истакнат член на Врховниот комитет со седиште во Софија и активно учествувал во повеќе провокативни акции на овој комитет. Атанас Јанков (1857 - 1906) е роден во село Загоричани. Воено училиште завршил во Софија.

³ На една конференција на Врховниот комитет во 1902. година било донесено решение полковникот Атанас Јанков да замине во Битолскиот округ. Тој тоа и го направил, при што настојувал да дигне востание. Историја на македонскиот народ. Скопје, 1969, книга втора, стр. 224.

свештои со нашата храброст, уменост и самопожртвување; нека го отфр-
лиме од себе си срамниот, нечесниот јарем што не задушува веќе векови.

Браќа

Огледајте се во околните слободни балкански народи и вие ќе видите дека тие ја добиле својата слобода само со својата крв. Да го следиме нивниот пример: Слободата не се купува и подарува, тие ја треба да се освојува. Соберете се во дружини и напаѓајте го непријателот. Разоружајте секој наоружан Турчин, а ненаоружаните и оние што ќе се предадат поштедете ги, покажувајте се великодушни кон нив.

Македонци, што живејте во странство

Чукна последниот час. Зайочна крвавата борба со туранинот. Брзајте во својото родно место и поможте му на робот кој војува. Сега е времето, кога треба веќе да заборавите секакви лични интереси и караници, да ги оставите вашите мирни професии и да припекнете на помош на својата скапоцена татковина. Ако тоа не го направиште и не го слушнете зласот на робот што се бори, срам нека падне на вашите чела.

Пред 25 години, со крвта на 200 илјади Руси, Бугари, Романци, Срби и Црногорци, од европските великодостојници свечено се потпишала Берлинскиот договор, кој што и подари автономија на нашата татковина. Тој акт беше потпишан и од заповедникот на муслиманите султан Хамид II. Меѓутоа, до денешен ден не е исполнет тој договор и црното, нечуено рабство, најсиромашната туранија во светот, ја задушуваше нашата татковина. Ние, востанатите за човечки права и подносил човечки живот, се обраќаме кон вас христијански народи, во името на човекољубието - да ги принудите вашите управници да се застануваат за нашето световно право. Знајте, дека ние нема да го положиме оружјето додека не ги добиеме дадените права: до еден ќе изумреме, додека не ја видиме слободата во Македонија.

Македонија, 1902 год.

Следат потпишани на
А. Јанков и 28 раководители. “

Повикот настанал во време кога бил зголемен судирот помеѓу Внатрешната револуционерна организација и Врховниот комитет, во време кога Врховниот комитет настојувал да се инфилтрира во Внатрешната револуционерна организација и да ги преземе нејзините ингеренции, со цел да раководи со националното движење во Македонија. Меѓу активностите коишто ги преземал Врховниот комитет било и уфрлувањето вооружени чети во Македонија коишто предизвикувале вооружени провокации. Такви провокации биле правени и порано, како во 1895. година, со таканареченото „Мелничко вост-

ание“ во Источна Македонија, кое било задушено⁴. Од аспект на бугарската политика кон Македонија, која била и поттикнувач на Мелничкото востание, успехот бил сосема евидентен. Слично на претходното востание, во септември и октомври 1902 година, претставниците на Врховниот комитет провоцирале востание во Источна Македонија⁵. Имено, на 18.09.1902 година во с. Градово, Горноџумајско бил одржан врховистички собир, на кој било донесено решение за дигање востание во Горноџумајско, Петричко и Мелничко на 25. септември истата година. Таканареченото „Горноџумајско востание“ избувнало на 23. септември, потоа спласнало, а повторно било разгорено на 9. октомври. Веќе во ноември тоа востание било задушено.

Треба да се нагласи дека во почетокот на септември 1902 година, авторот на Повикот, полковникот Атанас Јанков, веќе бил со вооружена чета од 60 души во Македонија, и тоа во Костурско, со намера да го подигне населението на предвремено востание против Турците. При неговата обиколка во Костурско и Леринско тој пропагирал дека на 7. септември ќе дигне востание. Во таа прилика агитациони собири одржал во Кономлади, Желево, во родното Загоричани и на други места. Неговите врховистички активности биле осуетени од раководителите на Внатрешната револуционерна организација. Полковникот Јанков го гледал својот неуспех, но за да не доживее целосен дебакл, сепак на 7. септември решил да дигне востание, при што се подготвувал да го нападне градот Лерин. Во таа негова намера бил откриен од Турците и нападот не му успеал. Тој се носел со идеја да го нападне и Костур на 20. септември (3. октомври) 1902 година, но со неговите соборци презел само една неуспешна акција во неговото село Загоричани. „Разочаран од последниот неуспех во родното Загоричани, каде што биле предизвикани и човечки жртви, и воопшто од својата врховистичка идеја за востание во Костурско, полковникот Јанков засрамен и понижен го напуштил овој крај и се засолнил во Бугарија.“⁶

Во таков сплет на околности, со намерата да успее востанието, полковник А. Јанков го објавил Повикот за мобилизација на македонскиот народ. Во Повикот Јанков се обраќа „кон Македонците“ од кои бара: „сите да застанеме под македонските знамиња и да си ја пролееме крвта за слободата на нашата Татковина“. Тој точно ја одредува целта и цената на борбата за слобода на Македонија. Нема сомнение дека оваа цел и цена на борбата биле мотивација и на претставниците на Внатрешната организација. Обраќајќи се до Македонците, Јанков ги посочува нивните корени длабоко во минатото и им говори да се огледаат во јунаштвата на Александар Македонски Велики, на Самуил и на Крали Марко. Тој зборува дека во сегашните Македонци тече крвта на Македонците од минатото и затоа од нив бара да се покажат „достојни потомци“ кои треба да ги зачуваат „нивните славни имиња“. Ваквиот став во Повикот е доста инспиративен за Македонците бидејќи ја посочува посебноста на македонскиот народ во однос на другите балкански народи. Посебно тоа уште се

⁴ Историја на македонскиот народ, книга втора, стр. 168.

⁵ Историја на македонскиот народ, кн. втора, стр. 224.

⁶ Александар Трајановски, Андартскиот колеж во Загоричани - 1905. Битола - Скопје, 1995, стр. 24.

гледа и во натамошното обраќање во кое вели: „огледајте се во околните балкански народи“ кои својата слобода ја извојувале „само со потоци крв“. Сосема е инспиративен ставот дека „слободата не се купува и подарува“ туку треба да се извојува. И овој став на А. Јанков не би се разликувал од оној на претставниците на Внатрешната организација, зашто и тие се залагале за извојување на слободата со сопствени сили. Интересен е ставот во Повикот со кој се сугерира дека треба да се разоружа секој Турчин, а кон оние што ќе се предадат или се ненаоружани да бидат „великодушни“. На тој начин се покажува дека востанието не е насочено кон турскиот народ туку кон режимот кој го држел во ропство македонскиот народ.

Во друг дел од Повикот Јанков се обраќа и до „Македонците што живеат во странство“, од кои бара да заборават „секакви лични интереси и караници“ и да се вклучат во започнатата борба за слобода, зашто ако не го направат тоа, „срам нека падне“ на нивните чела. Инаку, караниците и неслогите во Македонската револуционерна организација биле присутна реалност, што ја ослабувало вкупната борба за слобода на Македонија.

Во дел од Повикот Јанков го наведува придонесот на Русија, Бугарија, Романија, Србија и Црна Гора за потпишувањето на Берлинскиот договор, со кој се гарантирала автономијата на Македонија. Но, турските власти не го почитувале овој Договор и Македонија останала во уште полошо ропство.

На крајот, во Повикот се обраќа до христијанските народи да ги принудат нивните управници да се застапуваат за македонското „свето дело“. Уште поинспиративен е Повикот на Јанков кога вели дека востаниците нема да го положат оружјето додека не ги добијат „дадените права“ и, како што вели, „до еден ќе изумреме, додека не ја видиме слободна Македонија“.

Повикот немал значајни резултати кај оние на кои им бил наменет. Имено, влијанието на Внатрешната организација било големо во сите делови на Македонија, при што се дејствувало спротивно на преземените активности на врховистите. Ставот на Внатрешната организација спрема активностите на врховистите во времето на „Горноџумајското востание“ најдобро е илустриран во статијата на Пеју Јаворов „Авантуристите на работа“, објавена во весникот „Право“, 22. септември 1902. година.⁷ Имено, П. Јаворов ги критикува постапките на Цончев⁸ и неговите истомисленици околу провокациите на востание во Македонија. Во статијата посебно се анализираат делови од Повикот на А. Јанков, докажувајќи дека во тој момент на Македонија не ѝ требало никакво востание, дека и овој Повик всушност е уште една провокација, од која штета ќе има само Македонија. И навистина, по обидот на А. Јанков за дигање востание во Костурско и Леринско, штета имал македонскиот народ. Имено, турските власти, потпомогнати од андартите⁹, презеле повеќе активности во овој крај, при што било одземено и она малобројно оружје што се наоѓало кај Македонците, биле апсени и физички малтретирани повеќе лица.

⁷ Овој весник бил близок до Внатрешната организација.

⁸ Еден од истакнатите раководители на Врховниот комитет во Софија.

⁹ Грчки вооружени чети.

Но, во суштина, не би можело да се најде забелешка на содржината на Повикот. Тој е така вешто составен, што не би можело да се уочи дека се работи за врховистички повик за востание. Изнесените моменти од историското минато на Македонија, почнувајќи од Александар Македонски, Самуил и Кралот Марко, правото на автономија на Македонија што произлегувало од одлуките на Берлинскиот договор од 1878 година, истакнувањето дека слободата се избира со оружје, а не се подарува, како што, впрочем, до неа дошле и другите балкански народи: Срби, Бугари, Црногорци, Романци и други, даваат за право да сметаме дека овој повик бил на линијата на македонската кауза и затоа има солидни елементи за мобилизација на масите за дигање на востание. Но, претставниците на Внатрешната организација ги знаеле мотивите и намерите на врховистите, при што, вложувајќи го своето влијание кај масите, жилаво се спротивставувале на секој обид за предвремено востание и затоа Повикот немал позитивни резултати меѓу народот. Токму таа конфронтација помеѓу припадниците на Врховниот комитет и припадниците на Внатрешната организација негативно се одразила во претстојното Илинденско востание, но и во подоцнежниот период.

На крајот може да констатираме дека временските, просторните и општествените околности на појавување влијаеле Повикот да наликува на блеф, иако неговата содржина го покажува спротивното.